

УДК [78.071:008]:378.016

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.3>

Ж. Ю. ДАЮК

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри естрадної музики,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна
Електронна пошта: Zhannadayuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1395-093X>*

Н. Л. ЦЮЛЮПА

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри естрадної музики,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна
Електронна пошта: Ntsiulupa@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1555-0836>*

О. В. ЗАХОДЯКІН

*доцент кафедри естрадної музики,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна
Електронна пошта: zahodakin1965@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-85522-3164>*

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

В статті розглядається проблема вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва, особлива роль в якій приділяється розвитку професійно-педагогічної культури. Розкриваються та зіставляються поняття педагогічна культура та професійна культура. Вивчено структуру професійно-педагогічної культури. Професійна культура фахівця музичного мистецтва представлена як багатогранне поняття, своєрідність якого обумовлює набір професійних якостей, які гармонійно інтегрують психолого-педагогічну та специфічну музичну підготовленість до майбутньої професії.

Описано напрями підготовки майбутнього фахівця музичного мистецтва. В результаті доведено, що основою розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва є формування естетичного досвіду, створення особливого творчого середовища та творчо-емоційного режиму роботи, розвиток співтворчості педагога-музиканта і студентів. Зроблені висновки про необхідність продовження досліджень у площині з'ясування теоретико-методологічних основ розвитку професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців музичного мистецтва в процесі фортепіанної підготовки.

Доведено, що професійна культура є особистісною характеристикою педагога, що вміщує: сукупність професійних знань, умінь, навичок і досвід їх реалізації в професійній діяльності; здатність до творчого мислення та постійного самовдосконалення; професійно значущі якості. Саме від рівня сформованості професійної культури особистості як фахівця, її здатності до розвитку і вдосконалення своїх творчих можливостей у розв'язанні нестандартних завдань залежить якість виконання професійних обов'язків.

Ключові слова: професійна культура, педагогічна культура, розвиток професійної культури майбутніх фахівців музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Сучасна соціокультурна ситуація характеризується низкою новацій не лише в структурі та змісті системи освіти в цілому, але й в самому підході до освіти. Пріоритетом стає розвиток культури особистості та її творчих засад. Це зумовлює зміну поглядів на особистість майбутнього викладача, який покликаний позитивно впливати на духовне відновлення суспільства, підтримувати культурні традиції, формувати морально-етичні

ідеали зростаючого покоління. Наразі проходить трансформація ідеї «освіченої людини» в «людину професійної культури», що значить створення внутрішніх передумов для розвитку творчої індивідуальності. Відтак орієнтиром вищої мистецької освіти стає особистість майбутнього фахівця, який тяжіє до продукування інновацій, до саморозвитку та самореалізації.

Не слід забувати й про те, що під впливом соціокультурних тенденцій змінюється також

внутрішня сторона професійного світу. Зараз виникає попит більшою мірою не на молодих учених-теоретиків, які можуть розмірковувати про актуальні проблеми, а на спеціалістів, які вміють на основі глибоких теоретичних знань і практичних навичок діяти в умовах реального життя. На місце усталеної ієрархії приходять новітні актуальні системи, чільне місце в яких посідає професійно-педагогічна культура.

На тлі означених тенденцій виникає потреба в оновленні змісту вищої мистецької освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемі професійно-педагогічної культури фахівців присвячений науковий доробок: філософів (К. Клаксон, А. Кребер, О. Пономарьов та інші), педагогів (О. Аніщенко, С. Гончаренко, Н. Гузій, І. Попович, А. Мудрик, С. Ніколаєнко, О. Попенко, О. Траверсе, А. Харченко та інші), психологів (Г. Балл, М. Боришевський, О. Газман, Л. Коваленко, С. Пухно, М. Савчин, В. Семиченко, Г. Улунова та інші).

Вивченням різних аспектів формування професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців, зокрема музичного мистецтва, займалися дослідники С. Гончаренко, Н. Гузій, М. Євтух, І. Зязюн, В. Огнев'юк, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Попенко, О. Рудницька, Т. Тарасова, Т. Ткаченко, І. Шевченко, О. Шимова та інші.

У своїх розвідках автори зосереджують увагу на концептуальних положеннях феномену професійної культури, визначенні її складників, обґрунтуванні педагогічних умов та особливостей розвитку професійної культури в майбутніх фахівців у системі вищої освіти тощо.

Однак недостатньо вивченими залишаються питання розвитку професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців музичного мистецтва, які мають бути готовими не лише транслювати знання, а й створювати гуманне розвивальне середовище в освітньому процесі.

Мета статті – розкрити сутність і зміст феноменів «професійна культура», «професійно-педагогічна культура фахівця музичного мистецтва»; дослідити структуру професійної культури; провести порівняльний аналіз понять «педагогічна культура» та «професійна культура»; розглянути напрями підготовки майбутнього фахівця музичного мистецтва; обґрунтувати деякі аспекти розвитку про-

фесійно-педагогічної культури майбутнього фахівця музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасній теорії та практиці професійної педагогічної освіти багато авторів звертаються до культурологічного підходу, за якого професійна діяльність людини розглядається в контексті філософського розуміння культури, а важливою складовою освітнього процесу виступає оволодіння майбутнім фахівцем музичного мистецтва професійною культурою. В цьому сенсі професійну культуру визначають як атрибутивну властивість професійної групи людей, що є результатом поділу праці та викликає виокремлення видів спеціальної діяльності.

Останнім часом професійно-педагогічне формування майбутнього викладача розглядається через поняття «професійна» або «професійно-педагогічна культура». У теорії педагогічної освіти дані поняття означають сукупність професійно обумовлених вимог до вчителя і використовуються поруч з такими термінами як «професійна готовність», «професіоналізм», «педагогічна культура». В цілому характеризуючи одну й ту ж проблему, ці педагогічні категорії мають різні смислові відтінки і використовуються в різних контекстах.

Саме професійність, як освіченість, ерудованість педагога-музиканта, що досягаються головним чином спеціальною академічною підготовкою, відрізняє професійно-трудова педагогічну діяльність від непрофесійної, так званої «аматорської», якою широко і досить спільно можуть займатися дорослі люди на основі емпіричних знань та власного досвіду без спеціальної підготовки і систематизованих знань. Тому значний інтерес дослідників до проблеми педагогічної культури як важливої складової професійно-педагогічної діяльності є цілком закономірним. Увага вчених спрямована на вивчення сутності і змісту професійно-педагогічної культури, розробки шляхів і способів її формування у майбутніх педагогів.

У Короткому енциклопедичному словнику з культури наголошується, що професійна культура характеризує рівень і якість професійної діяльності, які залежать від соціально-економічного стану суспільства й сумлінності в оволодінні певними знаннями, навичками

конкретної професії та їх практичного використання (М. Корінний, В. Шевченко, 2003. с. 173).

Український педагогічний енциклопедичний словник професійну культуру трактує як соціально-професійну якість суб'єкта праці, яка включає сукупність принципів, норм, правил, методів, які сформувалися історично, регулюють професійну діяльність людини. Основу професійної культури складають знання та цінності, вироблені конкретною соціально-професійною групою та закріплені у традиціях її життєдіяльності (С. Гончаренко, 2011. С. 383).

На думку Г. Улунової (Г. Улунова, 2016. С. 17), професійна культура є універсальною для певної професійної галузі системою знаків (професійних знань і технологій) та символів (норм і цінностей), поява яких виступає як результат діалогу між різними ланками професійного буття.

Закономірно, що професійну культуру можна інтерпретувати як тип життєдіяльності, який притаманний суб'єкту професійної практики і постає як комплекс інноваційних ідей, забезпечує неперервний процес історичної наступності, професійного розвитку особистості, а також збереження культурного спадку за постійного продукування творчих процесів, які суттєво впливають на стійкість сфери його професійної життєдіяльності.

Структура професійної культури фахівців включає сукупність історично сформованих принципів, норм, правил і методів, які регулюють професійну діяльність людини. За С. Гончаренком, у її структурі можна виділити два блоки: професійно-організаційний (знання, вміння, досвід, майстерність) та соціально-моральний (ціннісні орієнтації, морально-вольові якості, котрі визначають ставлення до предмета, процесу, суб'єктів діяльності, засобів і результатів праці) (С. Гончаренко, 2011. С. 383–384).

З позицій критерія суб'єкта культури Г. Улунова підходить до розгляду професійної культури як макросистеми, мікросистеми та особистості. Дослідниця в професійній культурі вбачає комплексне динамічне особистісне утворення професіонала, що зумовлює високі якісні показники професійно-особистісного зростання та самореалізації суб'єкта професійної діяльності (Г. Улунова, 2016. С. 21).

Підґрунтям професійної культури спеціаліста є духовність і духовна культура, що віддзеркалюється у професійній діяльності. Натомість професійна культура розглядається як певний ступінь оволодіння професією, тобто способами і прийомами вирішення професійних завдань на основі сформованості духовної культури особистості (В. Гладуш, Г. Лисенко, 2014. С. 202–203).

Натомість Г. Балл (Г. Балл, 2003. С. 58) акцентує на таких важливих складниках професійної культури, як-от: творче здійснення праці (володіння стратегіями творчої діяльності, не лише зафіксованими у посібниках і довідниках, а й неформалізованими, трансльованими у спілкуванні професіоналів особистісними знаннями; розвиненість професійної інтуїції); розвиненість професійно значущих компонентів мотивації та самосвідомості на рівні, який дозволяє говорити про оволодіння духовністю професіонала.

Значимо, що високий рівень професійної культури визначається розвинутою здатністю до вирішення професійних завдань, тобто розвиненим професійним мисленням і свідомістю. Водночас професійна культура не лише виявляє пізнавальні інтереси особистості, а й визначає світоглядні установки, ціннісні орієнтації, загальні життєві принципи.

О. Олексюк встановив набір якостей в структурі особистості фахівця музичного мистецтва, які дозволяють йому реалізовуватись у професійній сфері. З-поміж них: теоретико-пізнавальна та вольова активність, знання музично-естетичного тезаурусу, оцінно-критична здатність, музично-мовна здібність, здатність до творчої самореалізації в процесі естетичного аналізу, інтерпретування та імпровізації, сталий інтерес до художньо-творчої діяльності, прагнення до самовдосконалення, здатність до самоорганізації, саморегуляції дій, сформованість ціннісних орієнтацій, комунікативні здібності, емпатійність, високий ступінь сформованості дослідницької культури, розвинені музично-творчі здібності, творча спрямованість особистості (О. Олексюк, 2006. С. 165–171).

У сфері професійної освіти важливе місце посідає підготовка фахівця музичного мистецтва, яка має виражену специфіку та поєднує

педагогічну та музичну складові його майбутньої діяльності.

Завдяки діяльності фахівця музичного мистецтва відбувається проникнення в освітній процес «живого» музичного мистецтва як специфічної предметності, чим вирізняється діяльність педагога-музиканта від діяльності педагогів інших спеціальностей.

У межах нашого наукового пошуку професійну культуру фахівця музичного мистецтва розглядаємо як складне особистісне новоутворення, своєрідність якого визначає набір професійних якостей, які гармонійно інтегрують психолого-педагогічну та специфічну музичну підготовленість до майбутньої професії.

Розвиток професійної культури майбутнього фахівця музичного мистецтва відбувається в процесі цілеспрямованого навчання в закладі вищої мистецької освіти, метою якого є підготовка професійно компетентної, творчої особистості, в якій превалюють духовно моральні якості, яка здатна успішно вирішувати поставлені завдання. Це передбачає високий рівень дисципліни та самоконтролю, відповідальності та прагнення до самовдосконалення. Фахівцю музичного мистецтва важливо бути теоретиком, музичним істориком, виконавцем, який досконало володіє інструментом, щоб завжди спрямовувати увагу своїх учнів у потрібне русло.

Зважаючи на різнобічність діяльності фахівця музичного мистецтва, його підготовка здійснюється у кількох напрямках. З одного боку, майбутні педагоги-музиканти отримують загальнопрофесійну підготовку, вивчаючи такі навчальні дисципліни, як: педагогіка, психологія, історія України, філософія, правознавство, іноземна мова, інформаційно-комунікаційні технології тощо. А з іншого боку, вони опановують професію на заняттях з різних музичних дисциплін як практичного, так і теоретичного плану: спеціалізований інструмент, диригування, історія музики (історія української музики), фортепіано, музична педагогіка, музична психологія, музична теорія і практика (поліфонія), оркестрово-ансамблевий клас (камерний ансамбль), концертмейстерський клас, фортепіанний дует, принципи модульно-цифрової організації музичної тканини, інтерактивні технології навчання музичного мистецтва, музична критика, українські фортепіанні школи, мето-

дологія професійної музичної освіти, методика мистецтвознавчих досліджень, історія українського фортепіанного мистецтва тощо.

Для успішного професійного становлення фахівця музичного мистецтва неабияке значення має неперервність освіти. Задля реалізації цього процесу необхідна здібність до рефлексії, адекватне ставлення до себе та своїх досягнень. Так формується мотивація педагога-музиканта до самовдосконалення. Велике значення має також накопичення естетичного досвіду, який трансформується в потребу. Відтак у молодого фахівця виникає стабільне бажання естетично самовдосконалюватись.

Помітну роль у процесі накопичення естетичного досвіду відіграє середовище, його об'єктивні характеристики чуттєвого сприймання, та ступінь художності, яка визначає об'єм та якість естетичного досвіду. Саме педагогічно організоване творче середовище є найбільш досконалим видом культурного музичного середовища, його вищим шаблоном.

У період навчання в Інституті мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету студенти отримують можливість не лише оволодіти спеціальними знаннями та вміннями, але й накопичити досвід соціальних і професійних відносин, сформувати світогляд творчої особистості, життєві установки та професійно-ціннісні орієнтації. В такому середовищі майбутній педагог-музикант, долучаючись до відповідної культури, стає її носієм.

Особлива увага в Інституті мистецтв звертається також на творчу взаємодію викладача зі студентами як результат спільної продуктивної діяльності, що передбачає продуктивне спілкування викладача і студента та спільне перетворення дійсності, більш того, створення нової педагогічної реальності, в результаті якої відбувається творче взаємозбагачення.

По суті формування особистості відбувається упродовж усього життя, однак у закладі вищої мистецької освіти закладаються основи тих якостей спеціаліста, з якими він згодом увійде в нову для нього атмосферу професійної діяльності.

Висновки. Отже, ми дійшли висновку про те, що однією з значущих складових духовної культури особистості є професійно-педагогічна культура, яка тлумачиться як найбільш доскона-

лий прояв соціокультурної діяльності людини. При цьому вона концентрує і відображає найкращі особистісно-професійні якості та розвиток творчого потенціалу людини.

В Інституті мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету забезпечується музична, загальнокультурна, педагогічна та виконавська підготовка педагогів-музикантів.

Багатовекторний характер професійно-педагогічної культури майбутнього фахівця музичного мистецтва реалізується в процесі цілеспрямованого навчання в закладі вищої

музичної освіти, що передбачає системне взаємопроникнення найбільш актуальних в сучасному світі напрямів освіти, а саме: забезпечення неперервності освіти, розвиток естетичного досвіду, створення особливого творчого середовища та творчо-емоційного режиму роботи, розвиток співтворчості педагога і студентів.

Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на поглиблення та розширення аналізу теоретико-методологічних засад розвитку професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців музичного мистецтва в процесі навчання гри на інструменті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корінний М. М., Шевченко В. Ф. Короткий енциклопедичний словник з культури. Київ: Україна, 2003. 384 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-е вид., доп. і перероб. Рівне: Волинські береги, 2011. 552 с.
3. Улунова Г. С. Професійна культура: сутність, фахові особливості, розвиток: колективна монографія / кол. авт.; відп. ред. Г. С. Улунова. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. 300 с.
4. Гладуш В. А., Лисенко Г. І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія: навч. посіб. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
5. Балл Г. О. Категорія «культура особистості» в аналізі гуманізації загальної та професійної освіти. Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи / за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. Київ, 2003. С. 51–61.
6. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навч. посіб. Київ: КНУКиМ, 2006. 188 с.

REFERENCES

1. Korinnyi M. M., Shevchenko V. F. (2003) Korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk z kultury [Short encyclopedic dictionary of culture]. Kyiv: Ukraina. 384 s.
2. Honcharenko S. U. (2011) Ukrainyskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary]. 2-e vyd., dop. i pererob. Rivne: Volynski oberehy. 552 s.
3. Ulunova H. Ye. (2016) Profesiina kultura: sutnist, fakhovi osoblyvosti, rozvytok [Professional culture: essence, professional features, development]: kolektyvna monohrafiia / kol. avt.; vidp. red. H. Ye. Ulunova. Sumy: Vyd-vo Sum-DPU imeni A.S. Makarenka. 300 s.
4. Hladush V. A., Lysenko H. I. (2014) Pedahohika vyshchoi shkoly: teoriia, praktyka, istoriia [Higher school pedagogy: theory, practice, history]: navch. posib. Dnipropetrovsk. 416 s.
5. Ball H. O. (2003) Katehoriia «kultura osobystosti» v analizi humanizatsii zahalnoi ta profesiinoi osvity [The category “personality culture” in the analysis of humanization of general and professional education]. Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity: rezultaty doslidzhen i perspektyvy / za red. I. A. Ziaziona, N. H. Nychkalo. Kyiv. S. 51–61.
6. Oleksiuk O.M. (2006) Muzychna pedahohika: navch. Posib [Music pedagogy: teaching. Manual]. Kyiv: KNUKiM. 188 s.

ZH. YU. DAIUK

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Popular Music,
Rivne State Humanitarian University, Rivne, Ukraine
E-mail: Zhannadayuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1395-093X>*

N. L. TSIULIUPA

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Popular Music,
Rivne State Humanitarian University, Rivne, Ukraine
E-mail: Ntsiuluypa @ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1555-0836>*

O. V. ZAHODAKIN

*Associate Professor at the Department of Popular Music,
Rivne State Humanitarian University, Rivne, Ukraine
E-mail: zahodakin1965@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-85522-3164>*

**PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT
OF TRAINING THE FUTURE SPECIALIST IN MUSICAL ART**

The article deals with the problem of improving the professional training of future specialists in musical art, a special role in which is given to the development of professional culture. The concepts of pedagogical culture and professional culture are revealed and compared. The structure of professional culture is studied. The professional culture of a music specialist is presented as a multifaceted concept, the originality of which determines a set of professional qualities that harmoniously integrate psychological, pedagogical and specific musical preparedness for the future profession.

The directions of training a future specialist in musical art are described. As a result, it is proved that the basis for the development of professional training of future specialists in musical art is the formation of aesthetic experience, the creation of a special creative environment and creative and emotional mode of work, the development of co-creation of a music teacher and students. The conclusions are drawn about the need to continue research in the field of clarifying the theoretical and methodological foundations for the development of professional culture of future music specialists in the process of piano training.

We should not forget that under the influence of socio-cultural trends, the inner side of the professional world is also changing. Now there is a greater demand not for young theoreticians who can think about actual problems, but for specialists who are able to act in the conditions of real life on the basis of deep theoretical knowledge and practical skills. The established hierarchy is being replaced by the newest and most relevant systems, in which professional culture occupies a prominent place.

It has been proven that professional culture is a personal characteristic of a teacher, which includes: a set of professional knowledge, abilities, skills and experience of their implementation in professional activities; ability to creative thinking and constant self-improvement; professionally significant qualities. The quality of the performance of professional duties depends on the level of formation of the professional culture of an individual as a specialist, his ability to develop and improve his creative abilities in solving non-standard tasks.

Key words: professional culture, pedagogical culture, development of the professional culture of future music specialists.